

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра освітології і педагогіки

КОВАЛЬ Каріна Олегівна

**Багаторівнева модель педагогічного супроводу
професійного самовизначення студентів у закладах
вищої освіти/A multi-level model of pedagogical
support of professional self-determination of students
in institutions of higher education**

спеціальність: 011 – Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти
Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи

ОСУЗОзм-21

К. О. Коваль

Науковий керівник

Г. В. Зварич

Кваліфікаційну роботу допущено

до захисту:

« ____ » _____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри

_____ **Л. З. Ребуха**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО.....	7
1.1. Педагогічний супровід як елемент педагогічного процесу.....	7
1.2. Форми і напрями педагогічного супроводу.....	13
1.3. Педагогічний супровід професійного самовизначення студентів у ЗВО.....	20
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАГІСТРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗВО.....	28
2.1. Професійне самовизначення студентів у процесі навчання у ЗВО.....	28
2.2. Модель педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій.....	36
2.3. Дослідження сформованості професійного самовизначення студентів у процесі навчання в ЗВО.....	43
Висновки до розділу 2.....	50
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. У період модернізації системи вищої освіти значно підвищилася роль викладача як активного суб'єкта педагогічного процесу, що спричинило підвищення вимог до його особистісних і професійних якостей, соціальної та професійної позиції. Сьогодні поряд з відповідальністю та з високою професійною компетентністю сучасної школи потрібен викладач з високим рівнем знань професійного самовизначення, з освоєнням соціальної та професійної освіти для молоді, що володіє системою професійного навчання, значними соціальними цінностями, високою мотивацією до педагогічної діяльності; вміє приймати нестандартні рішення в складних навчальних та виховних ситуаціях. У цих умовах у теорії та практиці педагогічної освіти стає актуальною проблема свободи вибору професії, самовизначення та самореалізації особистості студента ЗВО у професійній діяльності.

Вибір професії для кожної молодої людини не є остаточним. Навчаючись у ЗВО студенти можуть змінити її та самостійно вибудовувати свою майбутню професійну діяльність, визначати життєвий шлях, а відтак й успіх. У зв'язку з цим освіта сьогодні має йти від потреб особистості, забезпечуючи її самовизначення та створення умов для успішної самореалізації. Сучасна система освіти модернізується, запроваджуються нові стандарти, зміст яких відображає потреби суспільства у новому типі викладачів. Проте цей процес є важким та неоднозначним. Завданням освітньої діяльності у ЗВО є створення сприятливих умов та активізація чинників, що допомагають розвитку професійного «Я», пришвидшеного фахового самовизначення майбутнього фахівця.

Професійне самовизначення індивіда не закінчується вибором професії, а професіоналізація розвертається впродовж усього життя. Відомо, що період вибору професії збігається з підлітковим та юнацьким віком, тому професійне самовизначення вважається як самовизначення підростаючого покоління – майбутніх фахівців. Сьогодні назріла необхідність розглянути особливості професійного самовизначення не лише у шкільний період, а й у

системі професійної підготовки, щоб з'ясувати ймовірність та успішність його становлення, що актуалізувало вибір теми кваліфікаційної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Дану проблематику розглядали велика кількість науковців різних галузей (педагогіки, психології, соціології, управління освітніми закладами, та ін.), зокрема такі вчені як О. Акімова, О. Берак, О. Богущ, М. Боришевський, М. Варій, В. Галузяк, О. Джура, О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук, Л. Ребуха, Т. Теличко, А. Шибасєв, Т. Яновська та ін.

Науковці А. Боднар досліджував професійне самовизначення особистості на етапі навчання у ЗВО [7]; Т. Варакіна обґрунтувала особливості педагогічного супроводу першокурсників у період адаптації до навчального закладу [13]; Ю. Галайко вказав на важливості психолого-педагогічного супроводу розвитку інноваційності майбутніх фахівців в умовах магістратури [16]; М. Дубінка розкрила проблеми професійного самовизначення студентів у вищому навчальному закладі [23]; І. Краснощок та Т. Кравцова дослідили педагогічний супровід самореалізації майбутніх фахівців [35]; І. Розіна, О. Ригель, О. Ковальова, Г. Варіна, Т. Мостова розглядали особливості психоемоційного стану студентів у період професійного становлення [53] та ін.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в окресленні багаторівневої моделі педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів у закладах вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані **завдання дослідження:**

- провести теоретико-методологічний аналіз педагогічної літератури з проблематики дослідження, конкретизувати поняття «управління закладом вищої освіти»;

- охарактеризувати професійне самовизначення студентів у процесі навчання у ЗВО;

- описати модель педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій;

– провести дослідження на виявлення сформованості професійного самовизначення студентів у процесі навчання в ЗВО.

Об’єкт дослідження – процес моделювання педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів у закладах вищої освіти.

Предметом дослідження є механізм вдосконалення педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів ЗВО.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше конкретизовано поняття «педагогічний супровід» та «професійне самовизначення», описаний генезис, зміст, сутнісні характеристики та типологія даного явища у процесі навчання магістрів в ЗВО. Визначено особливості педагогічного супроводу професійного самовизначення магістрів у процесі навчання в ЗВО.

Практичне значущість результатів дослідження полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в практичній професійній діяльності викладачів-предметників та кураторів академічних груп вищої школи для проведення ефективної освітньої діяльності.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження. За результатами дослідження опубліковано 2 тез доповідей на тему:

1. «Роль педагогічного супроводу у професійному самовизначенні студентів» у Збірнику V Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації в освіті: перспективи розвитку» (Тернопіль, ЗУНУ, 11 травня 2023 р.);

2. «Форми і напрями педагогічного супроводу» у Збірнику VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації в освіті: перспективи розвитку» (Тернопіль, ЗУНУ, 24 листопада 2023 р.).

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Наше дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота містить 73 сторінки, з них – 55 сторінок основного тексту, 65 літературних джерел, 4 таблиці та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО

1.1. Педагогічний супровід як елемент педагогічного процесу

У зв'язку з реформуванням системи освіти проблема педагогічного супроводу виходить на новий рівень. Сучасна концепція освіти визначає пріоритетні цілі та завдання, вирішення яких потребує побудови адекватної системи психолого-педагогічного супроводу, розробок методичних рекомендації щодо психолого-педагогічного супроводу студентів в освітньому процесі в умовах модернізації освіти.

Сучасне виховання молоді повинне включати діяльність з формування у них умінь самостійно ставити особистісно та соціально значущі цілі, проектувати траєкторію їх досягнення у всьому соціальному просторі, прогнозувати можливі результати, планувати час, самостійно знаходити необхідну інформацію тощо. З цим соціальним замовленням вступає у протиріччя традиційна педагогічна практика, організована за принципом однаковості, мінімальної соціальної активності студентів та мінімальної свободи вибору цілей, цінностей, методів та форм освіти всіма суб'єктами освітнього процесу.

Об'єктно-суб'єктна парадигма педагогічного процесу, що панувала довгі роки, не оминула і проблему педагогічного супроводу. Досі низка дослідників визначає у педагогічному супроводі розвитку студента наявність суб'єкт-об'єктних відносин. Викладач – це суб'єкт, який впливає на вихованця як на об'єкт його впливу. Відзначаючи провідну роль викладача у процесі виховання, І. Булах та Л. Долинська підкреслюють, що він ставить мету виховання, визначає завдання, умови, зміст, методи, форми і діагностики, вибудовує педагогічну тактику і взвємодію [11]. Саме викладач має передбачати певні результати своєї діяльності та процес виховання загалом. І в такому разі студент стає суб'єктом, де педагог призначає йому певні ролі.

Система педагогічного супроводу спирається на суб'єкт-суб'єктні відносини, як зазначає науковець Л. Долинська [21, с. 49–51]. Необхідно відзначити активну роль студента в педагогічному процесі. Тому головною умовою організації та забезпечення ефективності навчання стає включення студента до системи педагогічного процесу (О. Цокур [60, с. 220–223]). З цієї умови випливає висновок: студенти об'єктивно перетворюються з «об'єктів» педагогічних, виховних впливів на рівноправних «суб'єктів» педагогічної діяльності.

Включення студентів у дані відносини здійснюється автоматично, є легким і несуперечливим. Кожен студент значною мірою повинен сам визначити свій шлях, користуючись властивою людині як соціальній істоті правом на вибір. Однак ефективність такого вибору істотно визначається наявністю пропозицій суспільства кожному з своїх членів. Тому система соціально-педагогічних відносин орієнтується на педагогічно доцільне включення молоді до соціуму, у систему всіх соціальних відносин, що, звичайно, не передбачає нескінченне її навчання правилам «як поводитися в суспільстві». Ця система відносин методами соціально-педагогічної діяльності передбачає передусім забезпечення відповідності життєвих устремлінь і планів тієї чи іншої конкретної людини її можливостям, формування реального соціального місця у структурі держави й суспільства (Ю. Бохонкова [10]).

Твердження парадигми розвиваючої, особистісно-орієнтованої освіти, завдання підвищення професіоналізму педагогічних кадрів вимагають, як зазначає Н. Павлик [44], переходу від традиційної моделі психологічної освіти до моделі розвитку психологічної компетентності педагогів, оснащення їх антропо- та психотехніками, що дозволяють вирішувати актуальні завдання розвитку та виховання особистості, її навчання.

Педагогічний супровід, на думку науковців О. Акімової та В. Галузяк, що здійснюється в стінах освітнього закладу, реалізує соціальну функцію освіти, дає можливість студенту оволодіти соціально значимими нормативами у вигляді заданих зразків і керуватися ними у власній поведінці [46]. Воно реалізується у діяльності психологів, педагогів-предметників та

інших учасників педагогічного процесу (Е. Помиткін, В. Рибалка та ін. [52]). В даному випадку необхідно розрізняти навчальну та освітню програми. У навчальній програмі акцент робиться на оволодіння знаннями, вміннями, навичками.

В освітній програмі основна увага приділяється становленню, розвитку та вихованню особистості в сукупності її когнітивних, емоційних, мотиваційно-потребнісних характеристик. Таким чином, освітня програма, на відміну від навчальної, повинна виконувати не лише навчальну, а й діагностичну, прогностичну, корекційну функції, що передбачає вивчення стартових можливостей та динаміки розвитку особистості в освітньому процесі та передбачає побудову системи психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу.

У навчальних закладах, якщо уважно придивитися, спочатку закладено основні елементи психолого-педагогічного супроводу. Так, куратор групи здійснює постійний контакт із студентами-першокурсниками, допомагає їм адаптуватися до незвичного освітнього середовища. Саме він виконує функцію викладача, координатора навчального процесу.

Взаємодія куратора з викладачами-предметниками, батьками, керівництвом ЗВО, представниками інших соціальних інститутів, які здійснюють освітню діяльність, повинні будуватися відповідно до правил внутрішнього розпорядку ЗВО, його Статуту, але головною в цій взаємодії є вирішення проблем студента [55; 58–59].

Розкриваючи діяльність куратора академічної групи з виховання студентів, звернемо увагу до такої його риси, як випереджальний характер і постійність дії. Куратор повинен подати студенту всю інформацію про можливі проблеми до того, як у нього виникла проблемна ситуація, щоб він встиг розробити подумки, спроектувати варіанти її вирішення. При цьому куратор ненав'язливо пропонує свій варіант вирішення можливої стресової ситуації.

Крім того, будь-яка педагогічна дія повинна мати постійний характер. Ступінь довіри до куратора академічної групи формується не миттєво, а

формується протягом довгого часу. Куратор власним постійним впливом впливає формує студентську групу [62, с. 304–305].

Науковці виділяють три блоки педагогічного супроводу:

- 1) опіка,
- 2) наставництво,
- 3) підтримка [17; 27].

Дані блоки виділяються з ступеня підготовленості студента [3].

Розрізняють такі види педагогічного супроводу, що розрізняються за такими критеріями:

- за ступенем участі дорослого – безпосередній та опосередкований супровід;
- за часом надання – випереджальний, своєчасний, попереджувальний післядія;
- за тривалістю – одноразове, пролонговане, дискретне.

Науковець Т. Коростіянець виділяє такі характерні риси для даних видів супроводу [34]. Безпосередній супровід практикується педагогом у його розмови з студентам. Метою є конструктивного є спільний пошук шляхів виходу із ситуації. Опосередкований супровід характерний для групи, що має однотипні проблеми. Мета – наштовхнути підлеглого на самостійний пошук вирішення проблеми або обмірковування моральних аспектів ситуації.

Суть випереджаючого супроводу у тому, що у той час, як у реальному житті студента виник скрутний момент, він має набором методів і прийомів благополучного його розв'язати (В. Лаппо [36]; І. Лещенко [37]). Цей вид супроводу багато в чому перегукується з опосередкованим, але для нього характерне не так обговорення проектованої ситуації, як програвання в ній тієї чи іншої ролі. Його метою є створення орієнтаційно-рольових ситуацій, проживання яких допомагає виробити індивідуальні стратегії поведінки у проблемі. Педагог працює над процесом створення умов для адекватного сприйняття студентами інформації вербального та невербального характеру, що зачіпає спрямованість їх інтересів та поведінки як у теперішньому часі, так і в недалекому майбутньому з метою допомогти їм усвідомити та

проявити для себе зону найближчого культурного розвитку та підтримати пробуджуваний інтерес до саморозвитку.

Своєчасний супровід здійснюється безпосередньо в момент потреби в підтримці, за запитом або ж за зовнішніми ознаками небезпеки фізичного або психологічного планів, що насувається. Він ставить за мету нівелювати початковий стрес і зняти напруженість для того, щоб студент зміг адекватно розглянути ситуацію, що склалася, і попередити виникнення та розвиток можливих наслідків.

Одночасний супровід виявляється необхідним у тому випадку, коли педагог впевнений, що студент здатний сам впоратися з проблемою, і йому потрібний лише початковий педагогічний імпульс.

Пролонгований супровід використовується педагогом у тому випадку, коли студент тривалий час не може самостійно впоратися з проблемою або якщо цей процес тривалий за своєю суттю, але вимагає спостереження з боку дорослої людини.

Дискретний супровід доречний тоді, коли педагог бачить необхідність тактовно коригувати розвиток ситуації. У цьому випадку використовуються різноманітні типи педагогічної діяльності та їх поєднання, що визначаються характером труднощів, які зазнають студенти під час навчання та спілкуванні [38, с. 31–32].

У той самий час слід зазначити, що проблема педагогічного супроводу розвитку особистості людини по дорозі його життєдіяльності носить комплексний характер. Її метою стає цілеспрямований розвиток особистості людини, що супроводжується, що здійснюється за допомогою спеціальних педагогічних систем. У цьому існують конкретні соціальні ролі, які, наприклад, стосовно студента виявляються як ролі «старости групи», «керівника студентського проєкту» та ін. У зв'язку з цим є підстави вважати, що зміст педагогічного супроводу студентів реалізується у вигляді функцій їх виховання, навчання та освіти, кожна з яких залишає слід у людині.

Комплексність педагогічного супроводу реалізовується із позицій різних структурних підрозділів ЗВО [45, с. 110–115]. Не може залишитись осторонь група професійного відбору, до складу якої входять професійні

психологи. Її роль з одного боку є координуючим психолого-педагогічним супроводом студентів щодо проблемних питань, а з іншого – надання допомоги студентам в особливо важких випадках, що входять до компетенції даного фахівця. Дуже часто другий компонент супроводу не знаходить свого місця в процесі адаптації студентів. Слід підкреслити і методичну функцію психолога, який допомагає викладачам оволодіти необхідними психологічними знаннями і вміннями щодо роботи з академічною групою.

Вимоги до педагога-предметника, який здійснює педагогічний супровід, у тому, що він не інформатором, а координатором, організатором діалогу, помічником, консультантом студентів з урахуванням їх індивідуальних здібностей, що створює умови для особистісної реалізації кожного студента [32]. На заняттях повинні бути різні форми спілкування між викладачем та студентами – монолог, діалог, полілог; студентами – індивідуально, парами, у групі.

Викладач повинен підтримувати пошуки найефективніших шляхів засвоєння знань, заохочувати, аналізувати спроби, що не відбулися, стимулювати студентів до усвідомлення своїх поразок і перемог. Викладач може ставити запитання: «Як ти міркував, щоб дійти до відповідного висновку?», «Чому дійшов саме до цього результату?» та ін. Він може розповісти про свої власні способи отримання результату, не нав'язує їх, як єдино можливі. Викладач зобов'язаний застосовувати діагностичні процедури, створені задля виявлення пізнавальних стилів студентів і прогнозувати динаміку розвитку та успішність оволодіння ними навчального матеріалу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що надання психолого-педагогічного супроводу безпосередньо залежить від куратора, викладача-предметника, які в змозі допомогти у розв'язанні проблем, котрі мають місце у життєдіяльності кожного студента. Така система дозволяє цілеспрямовано здійснювати якіснішу підготовку майбутнього фахівця з урахуванням індивідуальної підготовленості кожного студента, його психофізіологічного та емоційного профілю.

1.2. Форми і напрями педагогічного супроводу

Поняття «супровід» увійшло в педагогіку порівняно недавно. Воно сформувалося на основі концепції гуманістичної педагогіки, в якій особливе місце відводиться педагогічному забезпеченню.

Звернення до словників сформулювало поняття «супровід» і визначило його як «те, що супроводить яку-небудь дію, явище... товариство, оточення; група людей, яка супроводжує когось» [41, с. 457]; «дія зі значенням супроводжувати, супроводити; те, що супроводить якусь дію, явище; поєднання дії з іншою, побічною дією; додавання чогось до чогось, доповнення до чогось» [19].

Основні положення теорії педагогічного забезпечення розроблені вченими В. Івановим [28], О. Кісельовою [29] та ін., але перш ніж перейти до розбори цих термінів, розглянемо передумови їх становлення і розвитку.

Сучасні концепції педагогічного супроводу ґрунтуються на допомозі, бідним, особливо сиротам, є однією з потреб людства, заснованою на людському співчутті та любові до ближнього.

Виділимо основні особливості допомоги дітям, характерні для деяких історичних періодів розвитку суспільства. У період «дохрещенної» Русі вони надавали допомогу та підтримку разом із власними дітьми дітям-сиротам. Як правило, у вихованні дітей-сиріт брали участь їхні родичі, які проживали в громадах. Чужа сім'я також могла прийняти сироту, якщо вона вже не була маленькою і сім'я потребувала робітника, і в цьому випадку сирота була зобов'язана поховати своїх прийомних батьків. У Стародавній Русі також існувала така форма виховання, як переїзд з хати в хату «для годування» [36; 44]. Особливостями такого супроводу можна вважати сприяння виживанню дитини, дитину розглядали, перш за все, як робочу силу, яка завжди буде корисна сім'ї.

Церкви і монастирі допомагали дітям не тільки в освіті, але і в виживанні. Парафіяни віддавали десятину зі своїх доходів на церкву, деякі мешканці робили дорогі пожертви, і ці кошти йшли на створення лікарень, шкіл, дитячих будинків, будинків вдів.

Відкривалися перші школи для навчання дітей з багатих родин, середнього стану і бідних сімей, вбачаючи в освіті дітей одне з головних умов розвитку держави і духовного становлення суспільства.

Починаючи з 17 століття відкривалися перші соціальні установи, в яких дітей навчали грамоті і ремеслам, з часом дитинство і сирітство стали об'єктом державної підтримки. Відкривалися дитячі будинки для позашлюбних малюків, організовувалися власні благодійні фонди. Чималі кошти з них витрачалися на освіту дітей і дорослих, створення шкіл і коледжів, надання адресної допомоги в навчанні конкретної дитини.

Так, основними видами допомоги, що надавалася дітям у дорадянський період, були матеріальна допомога, а також державна та приватна підтримка малозабезпечених дітей, студентів на рівні їх виживання. Водночас, прогресивна громадськість розуміла необхідність розвитку та підтримки талановитих дітей та молоді (меценатство, стипендії).

В даний час така допомога надається викладачам-дослідникам в рамках президентської програми, конкурсів різного рівня, але виділяється вона в основному на основі вже досягнутих показників. Така ж тенденція зберігається і на рівні навчальних закладів.

За давніх часів у педагогіці сформувалися поняття меценатства та наставництва. Вважаємо, що саме ці поняття, модифіковані в сучасній гуманістичній парадигмі виховання, призвели до появи поняття «педагогічний супровід», оскільки мали на увазі також надання допомоги дітям, початківцям фахівцям, трудовим колективам. Це поняття закріпилося 20 років XX ст. і широко використовувалося до 60-х рр. XX ст.

Сенс меценатства полягає в тому, що одна організація (колектив, бригада) надавала конкретну допомогу іншій організації. Таким чином, у цьому русі обов'язково брали участь як шефство, так і спонсорство.

Слід зазначити, що меценатство – це безкорисливе і вільне навчання, але його не можна назвати абсолютно безоплатним. Воно мало велике моральне значення: люди, які надавали меценатську допомогу, передавали свої знання, досвід і духовну силу своїм покровителям, а ті, в свою чергу, відгукувалися з великою вдячністю, захопленням і повагою.

Школи перебували під патронатом підприємств, які допомагали в придбанні або виготовленні шкільних меблів, в організації шкільної роботи, проводили заняття в майстернях, навчали дітей основам професій. Зацікавивши студентів, меценатські організації були впевнені, що багато хто з них прийде на їхнє виробництво після навчання в закладі освіти.

В даний час меценатство не втратило своєї актуальності по відношенню до дітей-сиріт. Патронат організовують волонтери, благодійні організації, самі дитячі будинки та конкретні люди, щоб діти, які мають невеликий шанс на усиновлення, мали досвід тривалих, регулярних стосунків із дорослою близькою людиною. Головна мета такого меценатства – розширити кругозір дітей та допомогти їм у соціалізації.

Методами заступництва в даному випадку є зустрічі і бесіди з дитиною, ігри, відвідування різних заходів (наприклад, вистав або концертів), листування, спілкування по телефону. Є певні вимоги до меценатів, деякі правила патронату (наприклад, спілкування з дитиною має бути не рідше одного разу на тиждень).

Таким чином, меценатство в основному означало надання організаціями допомоги навчальним закладам, не мало індивідуального забарвлення і не було персоналізованим. Для нашого дослідження важливо підкреслити той факт, що в сучасних умовах ця форма меценатства практично себе вичерпала, взаємовідносини між, наприклад, університетами, науковими центрами та школами в плані допомоги викладачам у педагогічних дослідженнях відбуваються переважно на договірній основі та передбачають фінансування. При цьому слід зазначити, що в бюджетах шкілуніверситетів немає спеціальної статті для фінансування наукових досліджень.

Для нашого дослідження цікавішою є інша форма сучасного педагогічного супроводу – менторство. З середини 60-х років XX століття міцно увійшли в ужиток поняття «наставник» і «наставництво». Наставник розглядався як лідер, викладач, який міг бути досвідченою, шанованою людиною в колективі, який сприяв набуттю професійних знань молодого фахівця, його політико-моральному вихованню [3].

Наставництво, на відміну від меценатства, стає педагогічною проблемою, яка має не тільки практичну, а й теоретичну спрямованість.

За визначенням Н. Побірченко, наставництво є однією з найбільш ефективних форм професійної адаптації, що сприяє підвищенню професійної компетентності та утриманню педагогічних кадрів [48].

Нині концепція наставництва ближча до педагогічного супроводу, ніж концепція меценатства, що базується на таких позиціях:

- наставництво індивідуальне, воно адресоване конкретній людині, тоді як патронат встановлювався переважно над колективом або організацією;
- наставництво має науково-педагогічне підґрунтя, а меценатство — переважно практичну складову;
- наставництво призначене для навчання і виховання, меценатство часто для матеріальної допомоги;
- наставництво проявлялося у професійній діяльності, тобто більш досвідчені колеги навчали молодь основам професії, меценатство часто надавалося незалежно від професійної спрямованості.

Аналізуючи сайти багатьох шкіл країни, можна зробити висновок, що менторство наразі актуальне. Повернення до наставництва в сучасному освітньому процесі як форми роботи з молодими викладачами свідчить про недостатність інших управлінських та освітніх технологій, що використовуються для підготовки фахівців, та можливість використання цього типу відносин як резерву для успішного управління професійним розвитком особистості [56–57; 64–65].

Наразі на рівні навчальних закладів також проводяться менторські семінари, конкурси для менторів та молодих фахівців, які включає різні форми роботи: педагогічний моніторинг для визначення рівня їх професійної підготовки, організацію індивідуальних консультацій, наставництво, майстер-класи, щорічні конкурси на визначення досягнення молодих педагогів, включення молодих педагогів у роботу для проведення семінарів, конференцій.

Можна сказати, що в сучасній концепції наставництво молодих педагогів і їх педагогічний супровід мають схоже значення. Поняття педагогічного наставництва було первинним по відношенню до педагогічного супроводу. За визначенням Т. Теличко, педагогічний супровід – це особливий вид педагогічної діяльності, основною метою якої є допомога в саморозвитку, у вирішенні особистісних і професійних проблем, у вирішенні внутрішніх і зовнішніх конфліктів, встановленні відносин, самовизначенні [59].

Поняття педагогічного забезпечення праці вчених доповнюють і уточнюють: Н. Швець, яка розглядає педагогічний супровід у широкому соціокультурному аспекті як прояв позитивного ставлення до діяльності людини та готовності сприяти її починанню та саморозвитку [62]; В. Головка, О. Листопад який вважає основними функціями педагогічного супроводу захист, допомогу, сприяння і взаєморозуміння [18; 38], та ін. науковці.

Поняття педагогічного наставництва тісно пов'язане з поняттям педагогічного супроводу. Наприклад, Ю. Кондратьєва [8] розглядають педагогічний супровід як розвиток, певний етап педагогічного забезпечення. За спрямованістю забезпечення педагогічне наставництво призначений для дитини, а педагогічний супровід - для старшокласників, студентів, тобто для достатньої кількості дорослих.

Ми згодні з думкою О. Андрієць та ін., які вважають, що педагогічний супровід відрізняється від опорного не стільки зменшенням ступеня втручання дорослих в освітній процес, скільки здатністю вихованця вирішувати власні виховні та особистісні проблеми [1]. Слід зазначити, що ці навички часто не залежить від віку школяра.

Основна відмінність педагогічного наставництва від супроводу полягає в динаміці, активності та процесі, які лежать в основі першого поняття та деякій статистиці другого. Більшість визначень педагогічного супроводу ґрунтуються на діях педагога по відношенню до студентів. Наприклад, А. Богуш розуміють педагогічний супровід як здатність бути поруч з студентом і слідувати за ним, супроводжуючи його в його індивідуальному

освітньому маршруті, індивідуальному просуванні в навчанні [6]. Однак це визначення не вказує на те, на чому ґрунтується вміння бути поруч з студентом, чи використовує він сукупність педагогічних методів і засобів або тільки спостереження.

На думку В. Гейтенко, педагогічний супровід – це форма партнерської взаємодії, в процесі якої узгоджуються смисли діяльності і створюються умови для індивідуального прийняття рішень [17]. Вважаємо, що дане визначення досить широке, воно не відображає суб'єктів описуваної взаємодії.

У визначенні педагогічного супроводу Г. Звягіна, перераховані методи педагогічної діяльності супроводжуючого педагога по відношенню до студента. Педагогічний супровід, за їх визначенням, – це процес зацікавленого спостереження, консультації, особистої участі, заохочення максимальної самостійності студента в проблемній ситуації з мінімальною в порівнянні з підтримкою участі викладача [27, с. 131–132].

В якості базового визначення педагогічного супроводу, виходячи з наведених понять, розглянемо наступне: педагогічний супровід – це форма педагогічної діяльності, спрямована на створення умов для особистісного розвитку і самореалізації студентів, розвиток у них самостійності і впевненості в різних ситуаціях життєвого вибору.

Крім педагогічного супроводу, в даний час актуальні і інші види підтримки, які можуть бути спрямовані на конкретну людину, сім'ю, колектив, організацію, наприклад, медичну, технічну, соціальну, екологічну та ін. Таким чином, актуальним є саме поняття підтримки, яке навіть трактується як певний вид послуг, що надаються в різних сферах діяльності.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок про те, що в даний час активно розвиваються поняття соціально-педагогічної, психолого-педагогічної та валеолого-педагогічної підтримки.

Питання соціально-педагогічного супроводу розглядаються в багатьох працях. Наприклад, Т. Коростіянець визначає його як цілеспрямовану взаємодію супроводжуючого і супровідника, що сприяє вирішенню завдань самим студентом [34].

Психолого-педагогічний супровід О. Акімова визначає як систему професійної діяльності психолога, спрямовану на успішне навчання і психологічний розвиток здобувача ЗВО в ситуаціях взаємодії [40]. Значно менше уваги приділяється питанням валеологічного та педагогічного супроводу, який визначається як напрямок досить широко, як сприяння інтелектуальному розвитку дитини.

На даний час є роботи, що приймають інформаційно-педагогічному забезпеченню викладача; створенню професійно-динамічної системи його самоосвіти з використанням інформаційних технологій. Водночас організаційно-педагогічне забезпечення викладача розглядається як комплекс заходів, спрямованих на організацію та забезпечення функціонування цієї системи, завдяки яким відбувається обмін досвідом колег, де основним методом функціонування цієї системи є педагогічне консультування та спільний пошук [15].

Водночас інформаційне забезпечення набагато ширше, ніж використання інформаційних технологій у спільній діяльності супроводжувача та супроводжуваного. У зв'язку з цим воно включає в себе весь комплекс педагогічних методів і засобів, спрямованих на максимальну самостійну роботу супроводжувача з інформацією.

У зв'язку з цим вважаємо, що інформаційно-педагогічний супровід – це форма педагогічної діяльності, при якій за допомогою цілеспрямованої підтримки відповідно до труднощів, що виникають, надання різних видів інформації та програмно-технічних засобів створюють умови для самостійного і успішного вирішення проблем супроводжувачем.

Процес інформаційно-педагогічного супроводу складається з *чотирьох етапів*.

На *діагностичному етапі* визначається ступінь майстерності супроводжуваного суб'єкта, встановлюються труднощі, які він відчуває, відповідно до чого підбираються методи педагогічного супроводу.

На *методичному етапі* розробляється індивідуальна програма підтримки відповідно до результатів діагностики, а також необхідні інструменти навчально-методичного забезпечення.

На *трансформаційному етапі* відбувається безпосередня корекція діяльності супроводжуваних, надання їм допомоги і підтримки за допомогою різних методів, форм і засобів підтримки.

Рефлексивний (заключний) етап включає в себе оцінку і самооцінку досягнення цілей людини, що супроводжується.

Таким чином, нині існує актуальність підтримки молоді особистості в багатьох сферах діяльності. Педагогічний супровід, на відміну від педагогічної підтримки, спрямований на людей достатньо дорослих (старшокласників, студентів, вчителів). Педагогічний супровід характеризується як процес, що має певну динаміку: спрямованість і тривалість. Це допомагає супроводжувачу досягти поставлених перед собою цілей. Педагогічна підтримка статична, але вона передбачає більш тісну взаємодію між його суб'єктами, ніж супровід.

1.3. Педагогічний супровід професійного самовизначення студентів у ЗВО

Освіта кожного року готує нові покоління людей до життя у складних політичних, економічних, соціальних та культурних умовах. Тому в основу сучасної педагогічної діяльності закладено концепцію формування соціально активної, творчої особистості, здатної самовизначатися у різних сферах життєдіяльності, у тому числі професійної.

Самовизначення – це безперервний процес переосмислення людиною світу та власного життя, що вимагає відповіді на запитання: «Що я роблю?», «У чому сенс моєї діяльності в рамках соціальної, професійної та культурної ситуації в країні, у світі?».

У сучасному розумінні професійне самовизначення розглядається не тільки як конкретний вибір професії, але і як безперервний процес пошуку сенсу в обраній, освоєній та виконуваній професійній діяльності, що триває все активне професійне життя суб'єкта самовизначення.

На етапі оволодіння професією у процесі навчання у ЗВО до структури професійного самовизначення додаються формування професійно важливих

якостей особистості фахівця у вибраній професії, узгодженість психофізіологічних можливостей учня зі змістом та вимогами обраної професійної діяльності, здатність адаптуватися до змінних соціально-економічних умов у зв'язку з улаштуванням своєї професійної кар'єри.

Системний підхід до аналізу наукових досліджень структури професійно важливих якостей педагога дозволив виділити три складові:

- педагогічну спрямованість особистості;
- педагогічні здібності;
- професійну компетентність.

Педагогічна спрямованість є стрижневою якістю, що включає інтерес до професії педагога, позитивне емоційне ставлення до студентів, професійно-педагогічні наміри в оволодінні професією.

До складу педагогічних здібностей, які забезпечують успішність виконання педагогічної діяльності належать організаторські, комунікативні, рефлексивні здібності, емпатія (як здатність розуміти внутрішній світ іншої людини), креативність (здатність до творчості).

Під професійною компетентністю педагога розуміється сукупність психолого-педагогічних знань, умінь та досвід діяльності, необхідні йому для набуття педагогічної майстерності в освітньому процесі. Пошук шляхів формування професійного самовизначення студентів дозволив виявити чинники, пов'язані з їх особистістю, і з реальними умовами самовизначення.

До таких факторів належить комерціалізація відносин у суспільстві, що сприяє залученню молодих людей до сфери бізнесу та отримання доходу швидко та будь-якими шляхами. По суті відбувається заміна професійної кар'єри – підприємницької, що блокує можливість молодим людям відбутися у професійному відношенні. Часто бажання і прагнення цих молодих людей суперечать їхнім здібностям, про які вони самі мають лише приблизне уявлення.

Значним є соціально-психологічний чинник – це підвищення ролі особистості та особливо її інтелектуального розвитку у професійному самовизначенні. Причому розвиток особистості зараз стає потребою людини, умовою її виживання у конкурентній боротьбі у різних сферах діяльності.

У цих умовах фахівець повинен володіти і такими особистісними якостями, як цілеспрямованість, здатність до безперервного саморозвитку, стресостійкість, здатність до ризику та ін.

В процесі навчання у ЗВО має відбуватися побудова життєвих та професійних перспектив; визначення того місця, яке займає в їх реалізації професія; співвідношення вимог, що висуваються до професійної діяльності, своїх можливостей та потреб; визначення програми професійно-особистісного саморозвитку; оволодіння прийомами професійного та особистісного самовдосконалення та самоосвіти.

Проте практика показує, що лише п'ята частина студентів – майбутніх педагогів має високий рівень сформованості професійного самовизначення, більшість студентів (51%) становлять «групу корекції» із середнім рівнем сформованості професійного самовизначення та понад чверть студентів (28%) складають «групу ризику з низьким рівнем сформованості професійного самовизначення».

Звідси випливає, що професійне самовизначення студентів потребує педагогічного супроводу.

У педагогіці термін «педагогічний супровід» є відносно новим.

Але щоб визначити його зміст, важливо розглянути поняття «педагогічна підтримка». Це поняття тісно пов'язане з поняттям «педагогічна свобода», в якій проблема освіти особистості постає як проблема індивідуального саморозвитку, а педагогічний процес – як суб'єкт-суб'єктні відносини, співпраця, співтворчість викладача та студентів, де домінує рівний взаємовигідний обмін особистісними смислами та досвідом.

Важливо знати, що в сучасному освітньому процесі педагогічна підтримка, з одного боку, розуміється як організаційно-педагогічні заходи, спрямовані на підтримку особистості ззовні, створення умов для її самореалізації, а з іншого – як система спільної діяльності викладача та студентів, спрямована на розкриття та збереження його індивідуальності.

Найбільшу значущість для студентів педагогічна підтримка набуває у період адаптації до освітнього процесу на першому та частково на другому курсах навчання. Студенти в силу своїх вікових особливостей відчують

потребу в підтримці своїх зусиль бути самостійними. Інтелектуальне життя у цьому віці протікає на тлі підвищеної емоційності та максималізму.

Вміння викладача здійснювати «допомагаючу поведінку» сприяє вирішенню проблем, що виникли.

Науковці Н. Волянчук [15], І. Драгомирова [22], Н. Мирончук [40] та ін до умов «допомагаючої поведінки» відносять:

- вміння переводити пошук життєвого шляху на ціннісно-рефлексивний особистісний рівень у вигляді зближення завдання та факту її вирішення;

- вміння зажадати не одну, а безліч альтернатив, що забезпечують особистості свободу пошуку варіантів та напрямів їх зміни;

- уміння знаходити творчі рішення, що відповідають новим умовам життя, залежно від змісту базових цінностей (допомога, справедливість, творчість).

Надання допомоги студенту передбачає м'яке коригування його ставлення до проблеми. Допомагаюча поведінка педагога спрямована на прояснення сутності перешкод та спільний зі студентом вибір оптимального варіанта їх подолання.

Набуття досвіду професійного самовизначення студентом потребує постійної взаємодії з іншою людиною. Інша людина має бути зацікавлена у тому, щоб осмислення студентом себе відбувалося у конструктивному руслі, що передбачає побудову довірчих взаємовідносин.

Педагогічну підтримку студентів у процесі професійного самовизначення розглядатимемо як систему психолого-педагогічних засобів взаємодії зі студентами, що забезпечує формування професійно важливих якостей майбутнього педагога та виявляється в особливій професійно-педагогічній діяльності викладача з виявлення у студента професійних інтересів, здібностей, ціннісно-цільових установок, можливостей, визначення способів подолання труднощів професійного самовизначення.

Стратегія педагогічної підтримки має на увазі наявність реальної скрути, проблеми, у вирішенні якої потрібна допомога, передбачає більш

тісну взаємодію педагога зі студентами та більш ініціативну діяльність викладача, ніж стратегія педагогічного супроводу.

Педагогічний супровід розуміється як створення та розвиток різнобічних умов для прийняття суб'єктом розвитку (студентом) оптимальних рішень у різних ситуаціях, взаємодія педагога та студента, спрямована на вирішення проблем професійного самовизначення студента, що виникають.

Так само, як і у разі педагогічної підтримки, супровід передбачає діагностику суті проблеми, її причини та вибір найефективніших способів їх вирішення. Однак на етапі вирішення проблеми студенту надається велика самостійність (отже, і велика відповідальність): допомога надається методами консультування на етапі прийняття та вироблення плану її подолання, первинної допомоги на етапі реалізації цього плану.

Консультування – це опосередкована допомога (через створення умов, «орієнтаційного поля розвитку»), характерні для стратегії педагогічного супроводу методи, що наголошують на самостійності студента у прийнятті рішення та його відповідальності за наслідки. При цьому до особливостей супроводжувачої допомоги належать комплексний підхід та безперервність.

Таким чином, супровід відрізняється від підтримки своєю безперервністю, комплексним характером і опосередкованістю допомоги, що надається.

Підтримка ж епізодична, адресна (спрямована подолання конкретних труднощів) і передбачає велику ініціативу педагога надання допомоги. Обидві виділені стратегії педагогічної діяльності (підтримка і супровід) характеризуються пріоритетом інтересів супроводжуваного, довірчістю взаємодії педагога та студента, оптимізмом, позитивною оцінкою досягнень студентів, діалогічністю спілкування, створенням ситуацій успіху, саморозуміння, самореалізації, самоствердження, підвищення його статусу у вирішення проблем професійного самовизначення.

Очевидно, що стратегія педагогічного супроводу передбачає більшу, ніж за педагогічної підтримки, суб'єктність студента. Однак у періоди ризику ефективніша стратегія педагогічної підтримки, а часом і її недостатньо –

допомога здійснюється як педагогічне керівництво, коли педагог бере на себе ініціативу та відповідальність в організації діяльності студента з вирішення проблем професійного самовизначення.

Такі випадки у педагогічній діяльності мають бути поодинокими, короткочасними та пояснюватись крайньою небезпекою неконструктивного вирішення проблем, неприпустимістю помилки, яка може спричинити незворотні деструктивні наслідки. Надавати педагогічну підтримку та педагогічний супровід можна за допомогою найрізноманітніших прийомів.

Таким чином, педагогічний супровід професійного самовизначення студентів є особливим видом професійної діяльності викладача ЗВО, мета якої – сприяння студенту у розвитку його потреб та формуванні здібностей до активної, самостійної, відповідальної діяльності з вирішення своїх проблем (а в перспективі – до самоздійснення себе як суб'єкта власної професійної діяльності).

Висновки до розділу 1

Діяльність педагога, що здійснює супровід, спрямовано у разі не на відтворення інформації, але на роботу з суб'єктним досвідом студента; гнучкий аналіз його пізнавальних та професійних інтересів, намірів, потреб, особистих устремлінь; розкриття способів мислення, що склалися у процесі пізнання кожного студента. Супровід – попереджувальна післядія необхідна після того, як у житті людини сталася подія, здатна породити проблему.

Допомога бідним, особливо сиротам, є однією з потреб людства, заснованою на людському співчутті та любові до ближнього. Концепція педагогічного супроводу ґрунтується на принципах педагогіки співробітництва та індивідуалізації навчання.

Сучасні концепції педагогічного супроводу ґрунтуються на допомозі, що надається дітям у їх вихованні та навчанні. Допомога бідним, особливо сиротам, є однією з потреб людства, заснованою на людському співчутті та любові до ближнього. Одним із важливих факторів професійного самовизначення є рівнева інтелектуалізація професійної діяльності. Розвиток

особистості може здійснюватися адекватно здібностям, якщо рівень застосування її інтелектуально-професійного потенціалу відповідає рівню інтелектуально-професійної діяльності.

Під педагогічною підтримкою в освіті розуміється професійна діяльність працівників освітньої установи, спрямована на надання превентивної та оперативної допомоги здобувачам освіти у вирішенні їх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним та психічним здоров'ям, успішним просуванням у навчанні, ефективною діловою та міжособистісною комунікацією, життєвим та професійним самовизначенням. Студент повинен відчувати себе здатним на вчинок, прийняти усвідомлене рішення у процесі професійного самовизначення.

В даний час активно розвиваються два основних напрямки педагогічного супроводу: психолого-педагогічний і соціально-педагогічний. Науковці не розглядають інформаційно-педагогічне забезпечення педагогічного супроводу, помилково вважаючи, що воно має на увазі використання тільки інформаційних технологій. Однак врахування сучасних принципів безперервної освіти, підвищення її якості, вміння самостійно працювати з інформаційним, інформаційно-педагогічним забезпеченням в різних аспектах є необхідною умовою.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАГІСТРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗВО

2.1. Професійне самовизначення студентів в умовах навчання у ЗВО

Проблема вибору професії виникає на певному етапі життєвого шляху перед будь-якою особистістю. Найактуальнішою вона стає для молодшої людини, яка стоїть на порозі дорослого життя, що обумовлено центральним новоутворенням ранньої юності – професійним самовизначенням. Процес розкриття своєї внутрішньої позиції щодо професійної діяльності, усвідомлення та прийняття себе в соціумі як майбутній фахівець, професіонал, на наш погляд, властивий не тільки старшокласникам (на чому акцентує увагу більшість дослідників), а й студентській аудиторії, яка вже навчається конкретної спеціальності.

Студенти ЗВО, перебуваючи на шляху оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, входження у певну професійну діяльність, реалізують себе в рамках не тільки навчальної, але вже навчально-професійної діяльності. Незважаючи на це, вони не завжди ефективно завершують шлях професійного самовизначення навіть на момент закінчення навчання.

Згідно з сучасними соціологічними дослідженнями, більшість зрілих, які відбулися у професії людей працюють чи не за спеціальністю, якою навчалися у ЗВО, або «знаходять себе» тільки після здобуття другої вищої освіти.

Професійне самовизначення людини розпочинає формуватися у дитячій грі, коли дитина приміряє на себе різні професійні ролі та програє пов'язані з нею дії. Закінчується воно в юнацькому віці з прийняттям рішення, яке вплине на все подальше життя людини. Так, А. Богуш вважає, що вибір професії, що здається часом легким і короточасним, насправді

здійснюється за формулою «миттєвість плюс усе попереднє життя» [6, с. 220–223].

Пройшовши ж два етапи процесу професійного самовизначення: гностичний (перебудова свідомості та самосвідомості) та практичний (реальні зміни соціального статусу людини), вийшовши на «вузівський» рівень професійного самовизначення та розвитку, особистість виявляється аж ніяк в не безконфліктному становищі. Ті, хто хотів вступити і вступив до ЗВО, спочатку здаються задоволеними. Але у тих, хто вибрав професію не цілком обдуману, надалі часто виникають труднощі: одні не справляються з навчанням, інші розчаровуються у спеціальності, треті сумніваються у правильності вибору вишу.

Основну проблему у виборі професії для молодих людей ми бачимо у психологічній стороні самого поняття «вибір». Чим ширший вибір, тим він психологічно складніший, тим більше що результат планів та бажань не завжди когнітивно освоєний молодими людьми та значно відстрочений у часі. У зв'язку з цим новоутворенням юнацтва відбувається не саме професійне самовизначення, а психологічну готовність щодо нього.

У зв'язку з вищесказаним проблема вибору професії видається досить актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства та супроводжується протиріччям між потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях та реальним, недостатньо сформованим на сьогоднішній день, станом психологічної готовності старшокласників та навіть студентів до вибору професії. Тож у чому полягає основна проблема професійного вибору?

Чому молоді люди, які вступають до закладів вищої освіти закінчують їх, психологічно не завжди готові до усвідомленого професійного шляху?

Вибір предмета майбутньої діяльності є проявом психічної активності особистості в результаті інтеріоризації зовнішніх факторів через мотиваційно-потребнісну сферу особистості. Вибір не повинен бути нав'язаний, інакше предмет перестане бути мотивотворчим, а діяльність – діяльністю. Вибір предмета майбутньої діяльності може бути заснований тільки на реальному рішенні особистості, прийнятому добровільно.

Незважаючи на те, що суспільство надає максимальну самостійність у виборі виду трудової діяльності, свобода професійного вибору має низку істотних обмежень, продиктованих суб'єктивними та об'єктивними обставинами. Перші, суб'єктивні, багато в чому залежать від внутрішньої позиції людини, її знань, умінь, навичок, прагнення до самопізнання та самовдосконалення. Другі, об'єктивні, диктуються життєвими умовами, вимогами, які висувають професії до особистості. Відповідно, відсутність адекватної «Я-концепції», світоглядного вибору, навчально-професійної мотивації, нестійка самооцінка, зміна цінностей, тобто спотворення вияву внутрішніх факторів, або дисбаланс у зовнішніх, життєвих обставинах – будь-який порушений фактор ускладнює процес професійного самовизначення.

Процес професійного самовизначення Н. Швець визначає як постійно почергові вибори. Протягом життя людина змушена здійснювати безліч виборів. Вибір спеціальності дає людині щось конкретне, вона отримує певну сферу діяльності, у якій предметно реалізуються її сили та здібності. Але, водночас, це означає відмову від багатьох інших видів діяльності, підтверджуючи думка про те, що самовизначення є одночасно і самообмеження [62].

З цього погляду, процес побудови альтернатив є, по суті, процесом побудови їхнього змісту для людини. Щодо оптимального вибору предмету діяльності, то тут важливо сформулювати розуміння системоутворюючих факторів вибору майбутньої професії, найважливішим з яких є «взаємодія особистості та професії» [61].

Відповідно, для повноцінного вибору особистості необхідне адекватне уявлення про кожну з професійних альтернатив, тобто важливий процес формування образу кожної професії, побудови образу можливого майбутнього, що виникає в результаті вибору тієї чи іншої альтернативи. Оскільки наслідки професійного самовизначення зачіпають практично всі сторони життя, можна говорити про різні варіанти особистого майбутнього молоді людини загалом. Зауважимо, що образ майбутньої професії є досить складною освітою, що включає в себе емоційні та когнітивні компоненти.

Відповідність емоційно-оцінних компонентів суттєвим змістовним компонентам професії робить вибір обґрунтованим та реальним. Іншими словами, з вимогами професії, такими, що відображають концепцію «треба», повинні перетинатися особистісні компоненти, а саме: мотиваційна концепція «хочу» та індивідуально-психологічна концепція «можу» [13, с. 113].

З метою виявлення особливостей професійного самовизначення студентів, які навчаються у ЗУНУ на спеціальності «Управління закладами освіти» нами було проведено дослідження, що визначає рівень їхньої психологічної готовності до вибору професії. За допомогою модифікованого варіанта діагностичної методики «Психологічна готовність до вибору професії», проведеної серед студентів у 2022 та 2023 рр., ми отримали порівняльні дані рівня психологічної готовності студентів, що знайшло свій відображення у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка рівня психологічної готовності до вибору професії студентів

Відповіді на запитання	2020 р.	2023 р.
Неготовність	0%	0%
Середній рівень готовності	58%	70%
Низький рівень готовності	42%	19%
Високий рівень готовності	4%	11%

Динаміка зменшення показника низького рівня психологічної готовності до вибору професії (на 23%), а також збільшення показників середнього (на 12%) та високого (на 7%) рівнів дозволяє зробити висновок про те, що за трирічний період ми спостерігаємо підвищення внутрішньої свідомості студентів у ситуації професійного вибору. Іншими словами, у респондентів намічається тенденція пошуку більш чіткого та розуміючого особистісного сенсу у вибраній професії.

Для розуміння внутрішніх причинно-наслідкових зв'язків зазначеної тенденції, спираючись на найважливіший суб'єктивний мотиваційний

фактор навчання у ЗВО, студентам пропонувався список із шістнадцяти мотивів, які необхідно було проранжувати в залежності від власних переваг, що реалізуються в межах навчально-професійної діяльності.

Результати дослідження 2022 р. показують, що перша п'ятірка найбільш значущих ступенів у мотиваційній структурі професійного вибору розподілилася наступним чином. На перший план виступає мотив «стати кваліфікованим фахівцем», на другому місці – мотив «забезпечити успішність майбутньої професії», далі йдуть мотиви «отримати глибокі та міцні знання» та «вчитися на «4» та «5», п'яте місце визначено мотивом «отримати диплом».

Зауважимо, що найкращими є престижні мотиви, пов'язані із соціальним статусом особистості, значним становищем у професійній діяльності, потім спостерігається перехід до внутрішнього мотиву здобуття знань та пов'язаного з ним мотиву оцінювання знань на високі бали, а також мотиви формального здобуття освіти за обраною спеціальністю.

Результати дослідження 2023 р. дозволяють виявити деякі зміни у показниках та констатувати, що з п'яти найбільш частотних мотивів у першу чергу студенти також виділяють мотиви «стати кваліфікованим фахівцем» та «забезпечити успішність майбутньої професії», далі слід мотив «отримати диплом», потім – «постійно отримувати стипендію», та, нарешті, на п'ятому місці знаходиться мотив «отримати глибокі та міцні знання». Значні зміни пов'язані з появою матеріального мотиву «постійно отримувати стипендію» та з переміщенням мотиву спрямованості на власне пізнання навчального матеріалу на нижчий рівень професійної мотивації.

Таким чином, порівнюючи результати досліджень мотиваційної структури вибору професії, здобутих у 2022 та 2023 рр., можна констатувати тенденцію домінування поглядів студентів на престижно-матеріальну сторону професійного вибору. Іншими словами, показники власне процесу навчання, здобуття професійних знань та інтелектуального задоволення, тобто внутрішнього мотиваційного фактора, знижуються, але зростає частотність виборів позапрофесійних мотивів, тобто зовнішніх мотиваційних чинників вибору професії. Відповідно переорієнтація сучасної молоді від

переваги моральних, духовних цінностей до раціональних, матеріальних яскраво проявляється й у професійному виборі. Як показують результати дослідження, посилюється прагнення молоді до матеріального достатку, побудови кар'єри для того, щоб зайняти високе становище у суспільстві.

Співвідносячи отримані дані дослідження рівня психологічної готовності студентів з відданими мотивами навчання у ЗВО, слід зазначити, що такі показники, як престижність професії, можливість вибудувати бажану кар'єру, матеріальний достаток в обраній професії є найбільш смислоутворюючими факторами професійного самовизначення сучасних студентів. Можна припустити, що важливість саме цих показників сприяє підвищенню рівня їх психологічної готовності до вибору професії. Дані критерії, які стали результатом соціально-економічних трансформацій, формують чіткий і добре зрозумілий сенс професійного розвитку особистості та побудови її подальшого життєвого шляху в умовах сучасного світу.

У цій ситуації ми вбачаємо значний вплив об'єктивних обставин, соціальних факторів на вибудовування стратегії майбутнього життєвого шляху молоді, що підвищує рівень її готовності до вибору професії. Однак виникає побоювання у тому, що цей вибір найчастіше може бути однобоким, який завжди враховує особистісні (суб'єктивні) чинники.

Запропонувавши студентам відповісти на запитання: Чи плануєте Ви працювати в майбутньому за обраною спеціальністю?

Так, у 2022 та 2023 роках ми отримали відповіді, відсотковий зміст яких відображено у таблиці 2.2.

Результати дослідження показують, що бажання працювати у майбутньому за обраною професією у студентів ЗВО навчання на бакалавраті за чотирирічний період дещо знижується. Розуміння варіативності ситуацій, прийняття різних альтернатив, розкриття змістового змісту, різноплановості життєвих явищ дозволить молодим людям зробити правильний вибір в обранні професії з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних факторів майбутнього професійного шляху.

Однак, враховуючи вищевказане підвищення рівня психологічної готовності студентів до вибору професії за ці роки, можна припустити, що

сучасні студенти більш сміливо та переконано приходять у своєму пошуку до альтернативних професій, вибрати які їм дозволяє предмет їх пізнання, власні інтереси або нові можливості. Незважаючи на це, деяке збільшення показника «Можливо» (на 9%) дозволяє стверджувати, що молоді люди не цілком упевнені у своєму рішенні проте залишають певний шанс на реалізацію себе в тій професії, якій навчаються.

Таблиця 2.2

**Виявлення уподобань студентів працювати у майбутньому за
обраною спеціальністю**

Відповіді на запитання	2022 р.	2023 р.
Так	25%	13%
Можливо	31%	38%
Ні	44%	49%

У зв'язку з вищесказаним рівень психологічної готовності сучасних молодих людей здебільшого не можна назвати зрілим і добре сформованим, внаслідок чого виникають багато проблем у процесі вибору професійного шляху. До моменту вибору професії не лише випускники шкіл, але й студенти не готові зробити зрілий, повноцінний вибір, з одного боку, через недостатню сформованість відповідних психологічних функцій, з іншого боку, через об'єктивно існуючий ряд соціальних факторів, що замикають молодих людей в рамках певних життєвих умов.

Таким чином, для ефективного професійного вибору з урахуванням наступних рекомендацій необхідно більшою мірою формувати у юнацтва психічну функцію планування, виробляти навички побудови уявної картини взаємозв'язку життєвих подій та переміщення цієї картини у майбутнє.

По-перше, необхідно вивчати суб'єктивні фактори вибору професії, тобто пізнавати власну особистість, її структуру (можливості, схильності, інтереси, здібності, наміри, мотиви, характер, темперамент). Важливим є розкриття істини, що самопізнання є однією з необхідних умов виявлення

індивідуально-психологічних особливостей з метою правильного професійного самовизначення.

По-друге, потрібно цілеспрямовано та послідовно підвищувати рівень поінформованості про світ професій в цілому та можливостях та вимогах кожної з них, а також вчити співвідносити свої власні індивідуально-психологічні особливості з цими професіями та оцінювати ефективність взаємодії особистості та професії.

По-третє, важливо підвищувати рівень особистих домагань, який стимулює молодь до особистісного зростання та подолання життєвих труднощів.

Отож, все вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що сутність психологічної готовності до вибору професії є пошук та знаходження особистісного сенсу, що обирається, освоюється і вже виконується за трудової діяльності, а також знаходження сенсу в самому процесі самовизначення та вибудовування його в заплановану професійну діяльність. При цьому поняття професійного вибору відображає самостійне та усвідомлене знаходження смислів роботи, що виконується, і всієї життєдіяльності в конкретній соціально-економічній ситуації.

2.2. Модель педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій

Педагогічний супровід професійного самовизначення студентів ми розуміємо як систему педагогічної діяльності, націлену на допомогу здобувачу освіти з формування орієнтаційного поля професійного розвитку на основі рефлексивно-ціннісного діалогу та методів фасилітації, що розкривають його особистісно-професійний потенціал, який забезпечує розвиток індивідуальності та самостійності у виборі траєкторії професійного розвитку [1]. При цьому професійне самовизначення слугує процесом та результатом формування готовності особистості самостійно планувати, коригувати та реалізовувати перспективи свого освітньо-професійного маршруту, виявляючи зовнішні та внутрішні проблеми саморозвитку в межах

певного часу [2]. Аналіз педагогічної літератури показав велику подібність завдань, функцій та змісту роботи куратора у ЗВО та тьютора, тому будь-яка з моделей вузівського кураторства може взяти на озброєння технології супроводу тьютора.

Ефективність педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій забезпечується реалізацією відповідної моделі. Методологічна основа побудови та реалізації моделі педагогічного супроводу професійного самовизначення майбутніх фахівців з'явилася, на основі поліпарадигмальності як методологічного принципу сучасної педагогіки, як сукупність підходів – особистісно-орієнтованого, системного, аксіологічного, компетентнісного, середовищного, що взаємодоповнюють один одного.

Так, особистісно-орієнтований підхід, проявляючись у вигляді «студентоцентричної» парадигми у закладах освіти, задає необхідність організації особливого спрямування діяльності – педагогічного супроводу розвитку особистісно-професійних властивостей студента. Гуманістичні ідеї особистісно-орієнтованої освіти, втілені в педагогічному супроводі, зажадають застосування тьюторських технологій, заснованих на відношенні до студента як суб'єкта свого життя, здатного до самовизначення та саморозвитку, самореалізації [3].

У зв'язку з цим необхідним взаємодоповненням особистісно-орієнтованого підходу є аксіологічний підхід та принцип культуроцентризму. Для педагогічного супроводу ціннісний підхід важливий, оскільки:

- дозволяє розглядати особистісно значущі та життєво-важливі потреби людини як цінність;
- розглядає саморозвиток людини як цінність;
- орієнтує людину на виявлення власних різноманітних зв'язків самореалізації, які також представляють окремо особливу цінність [8].

Ідеї аксіологічного підходу сприяють розвитку ціннісних орієнтацій особистості та дають їй можливість піднятися до екзистенційного рівня конструювання "проекту свого буття". Аксіологічний підхід релевантний і

тьюторську діяльність розглядає з позиції гуманізму, коли особистість розглядається як найвища цінність, а виховання – як процес інтеріоризації нею духовно-моральних цінностей.

Системний підхід дозволяє розглядати всі компоненти педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів у взаємозв'язку та взаємозумовленості, тобто розглядає їх як цілісну систему. Системність також є запорукою безперервності як педагогічного супроводу, так і професійного самовизначення студентів у форматі багаторівневих освітніх систем.

Поняття «система» у контексті освітнього процесу означає створення в здобувачів освіти цілісного уявлення про світ, тому системний підхід є у відомому сенсі основою реалізації компетентнісного підходу. Реалізація компетентнісного підходу стимулює формування можливості майбутніх фахівців орієнтуватися у всіх сферах соціального життя, брати на себе відповідальність за свої вибори та рішення, тобто активізує процеси їх самовизначення, знаходження свого місця у світі. Цей підхід, крім іншого, допомагає визначити зміст та логіку, технологізує процес педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів.

Включення до методологічного комплексу середовищного підходу пов'язане з сутнісною приналежністю до тьюторського супроводу за принципом відкритості. Нині відкрите середовище «відкриває» особистість, тобто розширює її свідомість, надає можливості для вільного вибору, для можливо більшої кількості варіантів самовизначення. Як основа середовищного підходу виступають функціонально-структурна та синергетична моделі управління. Згідно з першою, шляхом підбору потрібних параметрів та «приготування» відповідного середовища можна керувати процесами, що відбуваються у системі. Друга модель передбачає можливість «нелінійного, м'якого управління», що ґрунтується на практиці. Очевидно, що перша, і друга модель узгоджуються з цілями та змістом педагогічного супроводу у разі, якщо використовуються тьюторські технології.

Названі підходи в сукупності забезпечують методологічну основу моделювання та реалізації процесу педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з застосуванням тьюторських технологій, що передбачає їх включення в освітній процес ЗВО у вигляді принципів, педагогічних цілей та змістовно-організаційних та моніторингових процедур.

Метою моделі є забезпечення ефективності педагогічного супроводу професійного самовизначення майбутніх фахівців. До функцій педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій віднесено:

- діагностичну;
- орієнтаційну;
- мотиваційну;
- організаційну;
- профілактичну (захисну);
- консультаційну;
- прогностичну;
- фасилітативну.

До принципів, на основі яких будується процес педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів занесено:

- принцип персональності;
- принцип безперервності;
- принцип системності;
- принцип інтеграції;
- принцип гуманізму;
- принцип суб'єктної активності;
- принцип співучасті;
- принцип мобільності.

Змістова стратегія педагогічного супроводу професійного самовизначення майбутніх фахівців з використанням тьюторських технологій складається з трьох визначальних напрямів діяльності куратора-тьютора, у кожному з яких вказані ті особистісні конструкти або ж їхня бажана зміна, які повинні бути у фокусі професійної уваги супроводжуючого:

– Розвиток ціннісної сфери майбутнього фахівця – усвідомлення цінності освіти у життєвій кар’єрі:

- 1) формування професійно-ціннісних орієнтацій;
- 2) формування ціннісно-смислової основи майбутньої професійної діяльності.

– Розвиток профорієнтаційних компетенцій майбутнього бакалавра:

- 1) компетенція орієнтування;
- 2) компетенція вибору;
- 3) компетенція проектування;
- 4) компетенція удосконалення.

– Розвиток суб’єктності майбутнього фахівця – рефлексивність, самостійність, відповідальність, критичність, ініціативність, свідомість освітньо-професійна діяльність:

- 1) перехід із позиції супроводжуваного на позицію саморегулювання.

Виділені етапи педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій та їх зміст, із зазначенням тих особистісно-професійних конструктів, на які повинні адресуватися супроводжуючі дії, сприяючи їх актуалізації чи розвитку.

I етап – мотивуюче-проектувальний:

- сприяння в усвідомленні студентом «запускаючої» ролі освіти з професійної на кар’єрну (для майбутнього);
- активізація прагнення до самоствердження в освітній діяльності;
- розвиток здатності до рефлексії своїх можливостей у процесі професійного навчання.

II етап – аналітико-розвивальний:

- допомога у формуванні реалістичного ставлення до професії;
- активізація суб’єктної позиції у вирішенні завдань професійної освіти;
- підтримка початку трансформації пізнавальної мотивації у професійну.

III етап – ціннісно-активізуючий:

- сприяння у здобутті особистісного сенсу професійної діяльності;

- розвиток суб'єктності та автономності студента у професійній підготовці;

- підтримка рефлексії практичного досвіду у вибраній сфері праці.

IV етап – підтримуюче-компенсуючий:

- активізація освоєння спеціальних та професійних умінь;

- підтримка почуття впевненості у собі у виконанні майбутньої професійної діяльності;

- компенсація можливих деформацій професійно-цінних орієнтацій.

V етап – результуючий:

- рефлексивна діагностика функціональної готовності на рівні спеціальності, сформованості ціннісно-сислової сторони професійної діяльності, готовність до професійного саморозвитку;

- спонукання прагнення до професійного успіху.

Слід зазначити, що межі виділених етапів не мають чітких тимчасових кордонів, які не жорстко прив'язані до навчальних років, їх поява та зміна безпосередньо залежать від індивідуальності супроводжуваного, від рівня зрілості його особистості та рівня професійного самовизначення, від обраної ним індивідуальної освітньої траєкторії.

Форми та методи педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів на основі тьюторських технологій:

- тьюторіал на основі рефлексивно-ціннісного діалогу;

- індивідуальне та групове консультування;

- модерування, а також кейс-метод, дебати, тренінги, проектні методи, професійні проби, ділові ігри, портфоліо, рефлексивна діагностика, створення ситуацій вибору та успіху.

Виявлено, а надалі перевірено в ході дослідно-експериментальної роботи, умови ефективності педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій:

1. Пріоритетність педагогічного супроводу особистісного самовизначення студентів над професійним.

2. Позиційна та технологічна готовність педагога до актуалізації суб'єктності студента.

3. Розвиток фасилітативної спрямованості наставників студентських академічних груп.

4. Реалізація принципу відкритості в освітньому середовищі.

5. Компетентнісний підхід до супроводу професійного самовизначення студентів.

Показниками кожного критерію визначено явища або процеси, що піддаються фіксації у діагностичних процедурах.

Опишемо визначені нами показники за кожним критерієм.

Перший критерій – динаміка сформованості компетенцій та особистісних властивостей, пов'язаних з професійним самовизначенням майбутніх фахівців співвідноситься зі змістовною стратегією педагогічного супроводу професійного самовизначення, яка в моделі складається з трьох складових:

- розвиток ціннісної сфери майбутнього бакалавра;
- розвиток профорієнтаційних компетенцій майбутнього бакалавра;
- розвиток суб'єктності майбутнього бакалавра.

Кожна з цих 3 складових містить перелік особистісних властивостей або їх змін, які, будучи вимірюваними, і які є показниками, виявляють стан першого критерію.

Другий критерій – динаміка розвитку характеристик наставників, корелюючих з тьюторською позицією, представлений наступними показниками:

- характеристики стилю спілкування наставників, необхідні для реалізації тьюторських технологій;
- рівень прагнення наставників до самоактуалізації;
- задоволеність студентів своїм навчально-професійним статусом;
- затребуваність студентами педагогічного супроводу.

Показниками третього критерію – створення нових та актуалізація наявних умов, що оптимізують процес педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів є:

- створення та перевірка умов ефективності педагогічного супроводу;

– використання потенціалу вже наявних умов для ефективного педагогічного супроводу професійного самовизначення майбутніх фахівців.

Природно, що рівень професійного самовизначення студентів досягається у результаті цілеспрямованих супроводжуваних дій педагога. Тому під час моделювання результат реалізації відображених у моделі заходів передбачає ефективність системи педагогічного супроводу, виявлення підвищення рівня професійного самовизначення майбутніх фахівців.

3.3. Дослідження сформованості професійного самовизначення студентів у процесі навчання в ЗВО

Самовизначення передбачає як «самореалізацію», так і розширення початкових можливостей особистості, тобто здатність виходити за рамки самого себе, а головне – знаходити нові сенси в конкретній справі і у всьому своєму житті. Сам зміст визначає сутність самовизначення та самоздійснення.

Слід розуміти «самовизначення» не просто як «самообмеження», не як добровільне «впадання» в професійну обмеженість, а як важливий прояв психічного розвитку, як активний пошук можливостей розвитку, формування себе як повноцінного учасника спільноти, чогось корисного, співтовариства фахівців [12]. Розмірковуючи про професійне самовизначення, можна сказати, що воно ставить наголос на самодетермінації особистості, її орієнтації на майбутні життєві перспективи. Дослідження професійного самовизначення обов'язково задіює контекст життєвої перспективи особи, найважливішою частиною яких є ціннісні орієнтації, життєві плани та цілі.

Таким чином, всі зазначенні чинники дозволяють визначити сутність професійного самовизначення, яке полягає у пошуку та знаходженні особистісного сенсу в обраній, освоюваній та вже виконуваній професійній діяльності, а також у знаходженні сенсу в самому процесі самовизначення.

Особливої уваги заслуговує проблема впливу віку на процес професійного самовизначення особистості.

1. Рання юність – це період реалістичної оптації, професійні плани дуже розпливчасті, аморфні, мають мрії. Молодь найчастіше уявляє себе у різних емоційно-привабливих професійних ролях, однак остаточний, психологічно-обґрунтований вибір професії зробити ще не може [1].

Одним із важливих факторів успішного професійного самовизначення особистості є «особистісні якості». Вимоги суспільства, різні соціальні очікування, індивідуальність фахівця, його суб'єктивна готовність відповісти на ці вимоги в сукупності визначають те, як складається професійна діяльність конкретної людини [5]. Професійна діяльність фахівця спеціальності «Управління закладами освіти» належить до професій «Людина – Людина». Для людей даного типу характерні такі якості, як стійке хороше самопочуття під час роботи, потреба у спілкуванні, здатність подумки ставити себе на місце іншої людини, здатність швидко розуміти наміри, помисли, настрої інших людей, здатність швидко розумітися на взаємовідносинах людей, здатність добре пам'ятати, «тримати в голові» знання про особистісні якості багатьох і різних людей [2].

Вивчення рівня професійного самовизначення фахівця до виконання управлінської діяльності оцінюється на основі п'яти компонентів:

- мотиваційного. Мотиваційний компонент відображає такі професійно важливі якості особистості педагога, як любов до дітей, позитивне ставлення до навчання та проходження переддипломної практики у ЗВО, схильність до навчання та виховання дітей.

- когнітивний. Когнітивний компонент вказує на переважання конкретного або абстрактного мислення, мрійливості чи практичності, ригідності чи гнучкості мислення.

- емоційно-вольовий. Емоційно-вольовий компонент передбачає наявність у студента емоційної стійкості або емоційної нестійкості, слабкості «Над-Я» або сильного «Над-Я», самостійності чи недостатньої самостійності, впевненості в собі чи занепокоєння з почуттям провини, малого вольового контролю чи сили волі, напруженості чи нефрустрованості.

- комунікативний. Комунікативний компонент повідомляє про домінування стриманості чи товариськості, боязкості чи сміливості,

стриманості чи імпульсивності, залежності чи домінантності, самодостатності чи соціабельності, сентиментальності чи проникливості, довірливості чи підозрілості.

– поведінковий. Поведінковий компонент означає пристосованість або непристосованість, інтровертованість або екстравертованість, тендітну емоційність або реактивну врівноваженість, підпорядкованість чи незалежність [4].

У сучасних умовах динамічно змінних професійних технологій підготовка фахівців високої кваліфікації суттєво змінила формування у них не стільки суми конкретних знань, умінь, скільки здатності орієнтуватися у складних обставинах професійної діяльності, гнучко вбудовуватив систему вимог до фахівця, що постійно оновлюються. Завданням професійної освіти сьогодні є забезпечення умов підготовки фахівця-професіонала, які б сприяли оптимізації його професійного самовизначення. При цьому необхідно, з одного боку, задовольнити соціальне замовлення на компетентнісного фахівця, з іншого – зберегти унікальність його особистості, для зростання потенціалу професійно-особистісного розвитку, здатності до самоорганізації, адаптивно-толерантних здібностей.

Базою експериментального дослідження стали майбутні фахівці, магістри з управління закладами освіти кафедри освітології і педагогіки Всі респонденти, а це 20 осіб, вік респондентів – 21-25 років.

Завдання проведення дослідження полягали у тому, щоб:

- вивчити мотиви вибору педагогічної професії та мотивацію педагогічної діяльності студентів;
- вивчити індивідуально-типологічні властивості особистості студентів магістратури педагогічної спеціальності;
- виявити основні життєві цілі студентів та взаємозв'язок основних сфер їх життєдіяльності;
- проаналізувати результати діагностики та виявити залежність професійного самовизначення від навчальної мотивації, ціннісних орієнтацій та професійно важливих якостей особистості від початку до кінця навчання у ЗВО;

- провести порівняльний аналіз отриманих результатів.

В експериментальному дослідженні було використано комплекс методик, що виявляють взаємозв'язок професійно важливих якостей з їхніми індивідуально-типологічними особливостями. У дослідженні було застосовано комплекс психодіагностичних засобів: мотиваційний опитувальник, 16-факторний особистісний тест-опитувальник Р. Кеттелла. Вибір психодіагностичної методики було зроблено з урахуванням взаємозв'язку «психологічного портрета» та «особистісних рис» студента. Отримані результати занесено у табл. 2.3.

Професійне самовизначення майбутнього фахівця з управління закладами освіти складається з динамічних та взаємопов'язаних структурних компонентів:

- мотиваційного, де мотиваційний компонент визначає інтерес до діяльності, усвідомлення відповідальності за виконання професійних завдань, бажання виконувати діяльність на високому професійному рівні;
- когнітивного, де когнітивний компонент передбачає володіння способами та прийомами діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями,
- комунікативного, де комунікативний компонент вказує на наявність у суб'єкта діяльності навичок та способів комунікації, обумовлених властивостями самої особистості;
- поведінкового, де поведінковий компонент відображає самооцінку своєї професійної підготовленості, відповідність своєї діяльності оптимальним трудовим зразкам (еталонам),

Таблиця 2.3

Результати дослідження навчальної мотивації респондентів (у %)

№ п/п	Мотиви вибору педагогічної професії та мотивація педагогічної діяльності	1-й рік навчання в магістратурі	2-й рік навчання в магістратурі
1	Інтерес до вивчення навчальних дисциплін	87	96
2	Бажання навчати за даною спеціальністю	89	94
3	Прагнення присвятити себе навчанню та вихованню дітей,	67	88

	а також успішно займатися управлінською діяльністю		
4	Усвідомлення педагогічних здібностей	70	52,3
5	Бажання мати вищу освіту	95	100
6	Уявлення про громадську важливість, престиж педагогічної професії	70	71,4
7	Прагнення матеріальної забезпеченості	95	97
8	Причина надходження: здобуття професії/освіти/знань, чи так склалися обставини	80 /20	81 /13

— емоційно-вольового, де емоційно-вольовий компонент характеризує емоційне переживання свого ставлення до діяльності, самоконтроль, самоврядування [4].

Проаналізувавши відповіді, ми дійшли висновку, більшість респондентів обирали професію відповідно до педагогічної спрямованості відповідно до своїх схильностей, що проявляються до навчання та виховання дітей. Це говорить про високий рівень навчальної мотивації в усіх респондентів.

Результати дослідження когнітивного компонента професійного самовизначення студентів обумовлені тим, що студенти до другого року навчання значно краще абстрактно і логічно мислять, здатні охоплювати нове, мають достатній рівень знань. Таким чином, переважання розвитку інтелектуальної сфери можна розглядати як динамічну професійно важливу якість майбутнього фахівця. У процесі навчання важливо

Загально-інтелектуальні здібності – важлива професійна якість педагога. Студенти 2-го року навчання властиві такі якості, як легкість у спілкуванні, готовність до співпраці, уважність до людей, стриманість, у них розвинені вміння приймати рішення самостійно.

Розвинені комунікативні здібності необхідні у педагогічній та управлінській діяльності, комунікабельність – одне з професійно важливих якостей викладача. Результати дослідження емоційно-вольового компонента професійного самовизначення студентів педагогічного вишу свідчить про динаміку показників. Відзначається дуже важливий перехід психологічних

характеристик у новий якісний властивість особистості: від недостатньої самостійності, спонтанності у діях респондентів до емоційної стабільності, практичності, реалістичності.

Результати дослідження поведінкового компонента професійного самовизначення студентів підтвердили їхню врівноваженість, рішучість та об'єктивність. На наш погляд, це пов'язано з віковим зростанням сили «Я», здатністю виявляти та зберігати свою індивідуальність, періодом набуття чітких меж свого психологічного простору.

Поведінковий компонент вказує на достатню мотивацію респондентів у важких ситуаціях, прагнення досягати бажаного на життєрадісність, підприємливість, стабільність та орієнтованість на очевидне та явне. Більшість респондентів готові до співпраці, мають активну життєву позицію, що свідчить про їх соціальну контактність, і це риса сприятливо позначається на навчальній діяльності.

Професійні ціннісні орієнтації, що виникають на початкових етапах навчання в магістратурі, визначають особливості руху молодої людини у професії, можливості її особистісного розвитку, професійного становлення та подальшої реалізації. Як правило, до початку навчання у студентів складається система ціннісних орієнтацій, на основі якої структурується поведінка, визначаються життєві очікування від професії, що набуває. Ціннісні орієнтації виступають як узагальнений показник потреб, інтересів, позиції та розвитку особистості, як особлива психологічна реальність, виконують функцію вищого критерію для орієнтації у світі та опори для особистісного самовизначення. Так, аналіз результатів дослідження ціннісних орієнтацій студентів 2-го року навчання щодо орієнтації професійного вибору показав, що вирішальне значення мають ціннісні орієнтації утилітарного порядку: «власний престиж» і «матеріальне благополуччя», і навіть «досягнення». Примітний той факт, що орієнтація на престижність професії та матеріальне благополуччя майже є незмінними.

Важливо, що більшість респондентів вважає найбільш значимою життєвою сферою як джерела реалізації тієї чи іншої термінальної цінності є

«навчання й освіта». Для студентів 2-го курсу друга за значимістю життєва сфера – «суспільне життя» та «професійне життя».

Таким чином, дослідження показало, що рівень інтелектуального розвитку підвищується до кінця навчання. У студентів 2-го року навчання більш розвинена уява, вони краще поінформовані, виявляють великий інтерес до науки, мають високий рівень загальної культури, схильні до новаторства. Також було виявлено, що у них краще розвинені комунікативні здібності. Вони налаштовані на спілкування, уважні до людей, навчаються тій діяльності, яка передбачає заняття з людьми, ситуації із соціальним значенням, більш самостійні, незалежні, дипломатичні і проникливі. Аналіз результатів дослідження показав, що у студентів 2 року навчання більш оптимальний емоційний тонус, висока стресостійкість, високий рівень самоконтролю; інтерес до професії пов'язаний з наявністю перевірених на практиці знань та умінь у галузі педагогіки. Також важливо, що значимість такої сфери, як «професійне життя» набагато вища, у студентів 2-го року навчання в магістратурі.

Висновки до розділу 2

Вибір, що здійснюється студентом в процесі професійного самовизначення, – поняття багатостороннє й зводиться до набору альтернатив. Однак розуміння безлічі професій та можливостей не робить їх автоматично альтернативами для професійного самовизначення; реальними альтернативами вони стають лише тоді, коли набувають для молодшої людини певного сенсу, тобто вписуються їм у контекст життєвого світу.

Поняття професійного вибору, торкаючись лише найближчої життєвої перспективи особистості, є наслідком психологічної готовності до професійної діяльності. При цьому високий рівень готовності до професійного самовизначення як внутрішньої якості особистості дозволяє усвідомлено і самостійно здійснювати стратегію формування та реалізації професійного наміру, що є базовим фактором у виборі професійного шляху.

Професійне самовизначення пов'язане з періодом вибору професії, його важливо відносити до різних сторін життя людини. Традиційно виділяють два рівні професійного самовизначення: гностичний (перебудова свідомості та самосвідомості) та практичний (реальні зміни соціального статусу людини).

Отримані дані дослідження довели, що для магістрів важливими є показники, які відповідають за престижність професії, можливість вибудувати бажану кар'єру, а також матеріальний достаток в обраній професії, які всі разом утворюють найбільш смислоутворюючий фактор професійного самовизначення сучасних студентів.

Професійне самовизначення особистості – це готовність людини самостійно та усвідомлено робити відповідальний життєвий та професійний вибір на основі аналізу, оцінки внутрішніх ресурсів суб'єкта та співвіднесення їх з вимогами професії; подальше формування її як суб'єкта праці та фахівця.

У ЗВО існує два види супроводу: безпосередній, метою якого є конструктивний та спільний пошук шляхів виходу із різних ситуацій, та опосередкований супровід характерний для групи, що має однотипні проблеми, метою даного виду є настановлення студента на самостійний пошук вирішення проблеми або обмірковування моральних аспектів ситуації.

До критеріїв ефективності педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів віднесено: динаміку сформованості компетенцій та особистісних властивостей, пов'язаних із професійним самовизначенням майбутніх фахівців; динаміку розвитку характеристик наставників, корелюючих з тьюторською позицією; створення нових та актуалізація наявних умов, що оптимізують процес педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів.

Розроблена модель педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій дозволила сконструювати програму підготовки викладачів до такого супроводу. Кількісний та якісний аналіз результатів показав, що модель

педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій при її реалізації є ефективною.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Система педагогічного супроводу передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, що встановлюються між викладачами та студентами. Процес навчання неможливий без розуміння педагогом та студентам емоційного стану один одного, щирої включеності у проблему та готовності до її конструктивного вирішення. Це стає можливим лише за допомогою спілкування з тим, хто навчається, яке відбувається як під час заняття, так і в позааудиторний час.

У навчальних закладах закладено основні елементи психолого-педагогічного супроводу. Педагогічний супровід здійснюють куратори груп, оскільки вони підтримують постійний контакт із студентами, допомагають їм адаптуватися до незвичного освітнього середовища й водночас виконує функцію викладача, координатора навчального процесу.

Педагогічний супровід – це здатність бути поруч з студентом і слідувати за ними, супроводжувати їх в індивідуальному освітньому маршруті, індивідуальному просуванні в навчанні та ін. Важливим у роботі зі студентами є інформаційно-педагогічний супровід – це форма педагогічної діяльності, де за допомогою цілеспрямованої підтримки відповідно до труднощів, що виникають, надаються різні види інформації, що передбачають програмно-технічні засоби й створюють умови для самостійного і успішного вирішення проблем супроводжуваними. Інформаційно-педагогічний супровід складається з *чотирьох етапів: діагностичного, методичного, трансформаційного та рефлексивного.*

В даний час активно розвиваються два основних напрямки педагогічного супроводу: психолого-педагогічний і соціально-педагогічний, що враховують сучасні принципи безперервної освіти, підвищення її якості, вміння самостійно працювати з інформаційним, інформаційно-педагогічним.

Педагогічний супровід характеризується гнучкістю і варіативністю. Він має єдину концептуальну основу та передбачає тактичну різноманітність. Варіюючи тактики, педагог надає реальну підтримку студенту у спільному пошуку. У цьому завдання педагога – не давати студенту готової поведінки, а сприяти його пошукам адекватних способів розв’язання кожної конкретної ситуації.

Педагогічна підтримка – це принцип дій у педагогічному процесі. Педагог висуває вимоги до студента відповідно до його реальних та потенційних можливостей, виявляючи зони найближчого та перспективного розвитку, враховуючи проходження вікових кризових зон розвитку, коли студент діє на межі можливих сил, а педагог підстраховує його, – не підмінює його зусиль, а підтримує та стимулює.

З метою виявлення професійного самовизначення у магістрів ЗУНУ спеціальності «Управління закладами освіти» нами було проведено дослідження для визначення динаміки рівнів психологічної готовності до вибору професії.

Педагогічний супровід є змістом тьюторської діяльності, тому необхідне використання тьюторських технологій, яке базується на ідеях персоніфікації та фасилітації, що пройшли багатовікову перевірку у провідних університетах світу, у супроводі професійного самовизначення студентів. Тьюторство відповідає викликам безперервної освіти і абсолютно необхідне в багаторівневій системі професійної освіти. У дослідженнях феномена тьюторства робиться акцент на супроводі побудови студентом індивідуальної освітньої траєкторії.

Педагогічний супровід професійного самовизначення в контексті особистісно-орієнтованого підходу означає пріоритетність інтелектуальної та моральної свободи особистості, яка здійснює вибір та приймає рішення на основі сформованості ціннісно-мисленнєвих структур.

Розроблена нами модель заснована на принципах цілісності, системності, відкритості та технологічності, що забезпечують взаємозалежність та функціональну взаємодоповнюваність наступних компонентів: ціль, функції супровід, принципи, змістовну стратегію, форми

та методи, етапи супроводу, умови ефективності супроводу, критерії ефективності, очікуваний результат.

До функцій педагогічного супроводу професійного самовизначення студентів з використанням тьюторських технологій віднесено діагностичну, орієнтаційну, мотиваційну, організаційну, профілактичну (захисну), консультаційну, прогностичну та фасилітативну.

Проведено експериментальне дослідження на виявлення взаємозв'язку професійно важливих якостей особистості магістрів з їхніми індивідуально-типологічними особливостями. У дослідженні було застосовано комплекс психодіагностичних засобів: мотиваційний тест-опитувальник Р. Кеттелла. Вибір психодіагностичної методики було зроблено з урахуванням взаємозв'язку «психологічного портрета» та «особистісних рис» магістра ЗВО.

Результати дослідження підтвердили, що у виборі майбутньої професії студенти керуються орієнтацією на цінності зовнішньої атрибуції, оскільки обрана професія дозволяє вирішувати різні питання. Більшість респондентів обирали професію відповідно до педагогічної спрямованості та відповідно до своїх схильностей до навчання та виховання дітей і управління закладами освіти. Про це свідчить найвищий рівень навчальної мотивації всіх респондентів.

У студентів 2-го року навчання інтерес до професії здебільшого пов'язаний з наявністю перевірених на практиці знань та умінь у галузі педагогіки та методики викладання. У процесі навчання відбувається перехід психологічних характеристик у новий якісний стан – від недостатньої самостійності, спонтанності у діях (1-й рік навчання) до емоційної стабільності, практичності, реалістичності, врівноваженості, рішучості та об'єктивності (студентів 2-го року навчання). Рівень інтелекту, комунікативні здібності підвищуються до кінця навчання, студенти 2-го року навчання емоційно-стабільніші, що доводить пряму залежність професійного самовизначення особистості студента від професійно важливих якостей особистості. Студенти 1-го року навчання більшою мірою орієнтовані на досягнення високого рівня матеріального добробуту та підвищення рівня

своїї освіченості, а студенти 2-го року навчання – на досягнення конкретних та відчутних результатів, вони ретельно планують своє життя, ставлячи конкретні цілі на кожному її етапі. і вважаючи, що головне – досягти цих цілей. Найбільш значуща їм реалізація у професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієць О., Андрющенко Г., Бондар К. Психологічний супровід становлення і розвитку успішної особистості як пріоритетний напрям роботи навчального закладу інноваційного типу. *Рідна школа*. 2015. № 7–8. С. 20–32.
2. Андрійчук І. П. Проблема Я-концепції у зарубіжній та вітчизняній психології. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2011. С.11–14
3. Андрущенко В. П. Освіта в пошуках нових стратегій мислення. *Вища освіта України*. 2013. №2. С. 5–9.
4. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : моногр. ; М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання АПН України. Київ : Наук. світ, 2006. 363 с.
5. Берак О., Шибасєв А. Установка в розвитку особистості студента. *Вісник вищої школи*. 2011. №10. С. 23–28.
6. Богуш А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійно спрямованого мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Зб. наук. пр. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 65. С. 220–224.
7. Боднар А. Я. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у ВНЗ. *Наукові записки*. 2006. № 59. С. 49–55.
8. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасного студента та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. С. 8–13.
9. Боришевський М. І. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2019. №3. С. 26–33.
10. Бохонкова Ю. О. Психологічні умови професійного самовизначення старшокласників на сучасному етапі розвитку суспільства. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 6. №10. С. 14–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_6_10_4
11. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навчально-методичний посібник. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 114 с.

12. Буряк В. В. Умови та засоби самоосвіти студентів. *Вища освіта України*. 2012. С. 18–22.

13. Варакіна Т. П. Особливості педагогічного супроводу першокурсників фахової передвищої освіти у період адаптації до навчального закладу / Т. П. Варакіна, О. В. Сіверченко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVII Каришинські читання) (м. Полтава, 28-29 травня 2020 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: Астроя, 2020. С. 159–162.

14. Варій М. Й. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 592 с.

15. Волянчук Н. Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: 19.00.01. Київ, 2016. № 10. 34 с.

16. Галайко Ю. А. Психолого-педагогічний супровід розвитку інноваційності майбутніх учителів математики в умовах магістратури. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки"*, 2020. № 1. вилучено із <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/202-206>

17. Гейтенко В. В., Пристинський В. М., Пристинська Т. М. Педагогічний супровід підлітків старшого шкільного віку у середовищі асоціальних й антисоціальних неформальних молодіжних організацій : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 300 с.

18. Головка В. А. Педагогічний супровід як наукова категорія. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 39. С. 124–127.

19. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.

20. Джура О. Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2004. 196 с.

21. Долинська Л.В. Діалогічна взаємодія викладача і студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя. Психологія: зб. наук. праць. Вип. 2. Київ: НПУ, 2010. С. 93-97.
22. Драгомирова І. Концептуальні аспекти формування сучасного спеціаліста. *Вища школа*. 2012. №2–3. С. 49–52.
23. Дубінка М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Педагогічні науки. 2013. Вип. 120. С. 148–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_120_25
24. Журавель Д. П., Бондар А. М. Інноваційні технології профорієнтаційної роботи для здобувачів освіти технічних спеціальностей. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти : збірник науково-методичних праць ТДАТУ. 2023. Вип. 26. С. 74-79.
25. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., Київ: Либідь, 2015. 464 с.
26. Закатнов Д.О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
27. Звягіна Г. О. Супровід освітнього процесу у закладі вищої освіти в складних умовах. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині) : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конференції, м. Запоріжжя, 23-24 лютого 2023 р. Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. С. 131–132.
28. Іванов В. Зміст, форми, методи і заходи психолого-педагогічного супроводу з формування професійних планів у студентів педагогічного коледжу. *Вісник Національного університету оборони України*, 2022. №68(4). С. 46–51. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-68-4-46-51>
29. Кісельова О. І. Педагогічні умови реалізації комунікативно-мовленнєвого супроводу розвитку професійного українського мовлення майбутніх логопедів. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2011/NiO_8_2011/ped/Kysel.htm

30. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.

31. Коваль К., Ребуха Л. Роль педагогічного супроводу у професійному самовизначенні студентів. Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11 травня 2023 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 219–223.

32. Колісник-Гуменюк Ю.І Педагогічні умови впровадження багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів в умовах інноваційно-освітнього кластера : наук.-метод. розробка. Львів. : ЛННЦПО, 2022. 30 с.

33. Кондратьєва Ю. Психолого-педагогічний супровід адаптації студентів-першокурсників до навчання в технікумі Електронний ресурс. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-adaptatsii-studentov-pervokursnikov-k-obucheniyu-v-tehnikume/viewer>

34. Коростіянець Т. П. Педагогічний супровід студентів в освітніх установах педагогічної вищої школи. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 12. Т.1. 2019. С. 111–114.

35. Краснощок І., Кравцова Т. Педагогічний супровід самореалізації майбутніх фахівців. *Рідна школа*. 2019. № 2. С. 34–38.

36. Лаппо В. В. Педагогічний супровід духовного зростання студентів закладів вищої освіти: монографія / за наук. ред. В. В. Стинської. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 516 с.

37. Лещенко І. Психологічний супровід студентів під час їх професійного становлення у контексті інтегративних процесів у європейський освітній простір. *Перспективи та інновації науки*, 2022. №13 (18).

38. Листопад О. А. Педагогічний супровід професійного становлення майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник*, 2020. №1471. С. 31–34.

39. Ляска О. П. Психологічний аспект проблеми професійного самовизначення особистості. Проблеми сучасної психології. Том 1. Кам'янець—Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології

імені Г. С. Костюка НАПН України. 2008. URL:
<http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/163350/162308>

40. Мирончук Н. М. Педагогічний супровід майбутніх викладачів вищої школи у процесі професійної підготовки. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Випуск 89. Частина 2. С. 127–131.

41. Новий тлумачний словник української мови. Т.4. К.: Аконіт, 1999, с. 457.

42. Оліховська Л. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 2. С. 161–164. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_43

43. Ошуркевич Н. Генеза та сутнісний зміст професійного самовизначення особистості. Педагогічний процес: теорія і практика. Педагогіка 2018. № 4 (63). URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/-26332/1/N_Oshurkevych_NDLOSV_2018_4_PPTP.pdf

44. Павлик Н. В. Форми духовно-психологічного супроводу, спрямованого на гармонізацію характеру студентів ЗВО. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: збірник наукових праць/за ред. С.Д. Максименка*. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021. №73–78.
https://lib.iitta.gov.ua/732622/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%20%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB_%D0%86.%D0%9E.%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96%202021.pdf

45. Павлова О. Г., Павлов Я.В. Педагогічний супровід як засіб ефективної підготовки здобувачів освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. № 69. С. 110–118.

46. Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя: монографія / Акімова О., Галузяк В. та ін. Вінниця : «Твори», 2019. 340 с.

47. Підгайна В. М. Проблеми професійного самовизначення сучасних учнів старшої школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_12

48. Побірченко Н. А. Психологічний супровід неперервної професійної орієнтації учнівської молоді. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 : [зб. наук. праць до 10-річчя АПН України]. Ч. 2. Харків : ОВС, 2002. С. 231–241.*

49. Полупан Т. Ю. Психологічні особливості професійного самовизначення майбутніх акторів під час навчання в ЗВО : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник А. П. Поплавська. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 65 с.

50. Посацький О. Аналіз проблеми професійного самовизначення в юнацькому віці. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. - 2013. Вип. 31. С. 73–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2013_31_9

51. Професійна підготовка соціального педагога в контексті засад компетентнісно-зорієнтованої парадигми : колективна монографія / О. Гуренко, Н. Захарова, О. Ілішова, В. Котляр, Н. Михайленко, К. Петровська А. Попова, А. Тургенєва, С. Улюкаєв / За заг. ред. к. пед. н., доц. К. Петровська. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні», 2020. 248 с.

52. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення : монографія / [Помиткін Е.О., Рибалка В.В., Ігнатович О.М., Павлик Н.В., Становських З.Л., Радзімовська О.В., Татаурова-Осика Г.П., Бастун М.В., Іванова О.В., Шевенко А.М. Заєць І.В. Жмурко М.Д.]. Київ, 2019.

53. Розіна І., Ригель О., Ковальова О., Варіна Г., Мостова Т. Особливості психоемоційного стану студентів у період професійного становлення: впровадження тематики європейської інтеграції в освітній процес. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*, 2022. №12 (30).

54. Романишина О. Я. Філософські і методологічні засади формування професійної ідентичності майбутніх учителів. *Наукові записки Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія*. Чернівці, 2015. Вип.767. С.169-175.

55. Семененко І. Є. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття педагогічний супровід. *Педагогіка та психологія*, 2015. № 49. С. 34-43.
56. Семененко І. Є. Педагогічний супровід як психолого-педагогічна проблема. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 29. С. 346–351.
57. Сорочан Т. Співтворчість – одна з ознак технології науково-методичного супроводу. м-ли наук-практ конф. *Активізація творчого потенціалу учнівської молоді в контексті глобалізації освіти*. 2012. С. 34-40.
58. Супровід діяльності центрів професійного розвитку педагогічних працівників: керівництво для тренерів : навч.-метод. посібник. Київ, 2021. 132 с.
59. Теличко Т. В. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 73. Том 2. С. 88–91.
60. Цокур О. Науково-педагогічна (асистентська) практика як детермінанта професійного самовизначення студентів в статусі викладачів закладу вищої освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, 2020. №48: С. 220–228.
61. Шатілова О. С. Західні теорії кар'єрного розвитку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 4. С. 151–158. <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-2.28>
62. Швець Н. А. Педагогічний супровід професійного самовизначення студентів аграрного ВНЗ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія, 2014. № 41. С. 304–307.
63. Яновська Т. А. Психологічні особливості професійного самовизначення у підлітковому та юнацькому віці. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 270–274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_65.
64. Raku I. I., Lystopad O. A., Mardarova I. K. The Formation of Future Preschool Teachers' Competence Required for Using Computer Technology. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*. 2017. № 5/CLVIII. С. 23–26.

65. World Economic Forum [Electronic resource]. URL:
<https://www.weforum.org/reports>